

VYSK. DR. JONAS BORUTA, SJ

Vilniaus universitetas

PALAIMINTASIS JURGIS MATULAITIS –
ŠV. KAZIMIERO BAŽNYČIOS ATKŪRĖJAS 1919 m.

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į įtampas, susikirtimus, kurių net ir gera valia vadovaudamasis negalėjo neskausmingai įveikti Šv. Kazimieras. Jų pilna buvo ir Šv. Kazimiero bažnyčios istorija. Ypač skaudžios įtampos buvo tarp katalikų ir stačiatikių, nes bažnyčia buvo pastatyta rusų gyvenamoje Didžiosios gatvės pusėje, t.y. stačiatikių „kanoninėje“ teritorijoje, nors pagal vakarietiškus standartus tas sklypas tvarkingai, teisėtai buvo jėzuitų nupirktas. Dėl skirtingų „kanoninių“ teritorijų supratimo, ši bažnyčia XIX a. tapo stačiatikių soboru. Vilniaus vyskupui pal. Jurgiui Matulaičiui teko ją vėl atkovoti katalikams jėzuitams. Visa tai buvo nelengvas išbandymas, nes bolševikų valdžia buvo linkusi tęsti caro valdžios politiką. Straipsnyje ieškoma paralelių tarp senųjų istorinių įtampų bei įvykių ir šių dienų situacijų, kurias sprendžiant taip pat reikia išminties, takto, Dievo ir žmonių meilės, kurios nestokojo su šios bažnyčios istorija susiję Šv. Kazimieras, pal. Jurgis Matulaitis, vokiečių jėzuitas F. Muckermannas ir kt.

Šv. Kazimiero ir jo vardo bažnyčios Vilniuje jubiliejaus proga dera pažvelgti į praeitį ne tik todėl, kad ją objektyviau įvertintume ir pažintume, bet ir kad blaiviau žvelgtume į dabartį, šių dienų problemas spręstume optimaliai, mažiau varžomi tarp konjunktūrinių intelektualų spontaniškai įsitvirtinančių stereotipų, kai akivaizdžios, iš turimos medžiagos išplaukiančios išvados nutylimos dėl vienintelio motyvo – tas išvadas paskelbus, viešai įvardijus, gal būsiu nesuprastas... Atvira, laisva, ideologinės prievartos netraumuojama mokslinė diskusija, deja, ir šiandien, praėjus 14 metų po sovietinės diktatūros žlugimo, dar yra tik svajonė.

Suformuotas Šv. Kazimiero tradicinis paveikslas – šventuolėlio, su jokiais didesniais vidiniais sunkumais nesusidūrusio jaunuolio, todėl negalinčio būti padrašinimu, gaire šių dienų jaunam žmogui, patiriančiam daugybę antikrikščioniškų ar antikatalikiškų iššūkių. Toks paveikslas mažai ką žavi, mažai ką padeda. Bet turbūt ne Šv. Kazimieras, ne Dievas kalta, kad mes tokį paveikslą nusipiešėme. Net ir ne patys naujieji tyrinėjimai rodo ką kita.

Pirmiausia turėtume prisiminti 13-mečio karaliaičio **Kazimiero** išsiuntimą nelaimingam žygin užimti Vengrijos karaliaus sosto. **P.Rabikauskas** pagrįstai klausia – juk ne Šv. **Kazimieras**, bet „kas kitas ir kodėl sugalvojo tokią netikėtą ir pavojingą avantiūrą?“¹ Lietuvos ir Lenkijos, taip pat Čekijos ir Vengrijos karalysčių reikalai buvo painiai susiraizgę. XIV a. pradžioje Lenkijos karaliaus **Vladislovo** I duktė ištekėjo už Vengrijos karaliaus Karolio Roberto **Anjou**. Jų sūnus **Liudvikas** Didysis tapo Lenkijos ir Vengrijos karaliumi; Lenkijos karalienė **Jadvyga** (**Jogailos** pirmoji žmona) buvo jo duktė. Kita **Liudviko** Didžiojo duktė ištekėjo už **Zigmanto** Liuksemburgiečio, kuris iki mirties buvo ir Vengrijos karalius. Vėliau Vengrijos karūna atiteko **Jogailos** sūnui **Vladislovui**, vadinamam **Varniečiu** (t.y. Šv. **Kazimiero** dėdei), kuris, tebūdamas 20 metų, 1344 m. žuvo prie **Varnos** mūšyje su turkais. Pasak **Z.Ivinskio** – karalaitis Šv. **Kazimieras** iki pat savo gyvenimo pabaigos svajoto žūti gindamas katalikiškąją Vidurio ir Vakarų Europą nuo ją puolančių turkų, kaip ir jo dėdė **Vladislovas** **Varnietis**². Kita vertus, Vengrijos sosto likimas ne mažiau nei **Jogailos** palikuonims rūpėjo ir Šventojo **Kazimiero** motinai **Elzbietai**, nes po **Vladislovo** **Varniečio** Vengrijos karaliumi buvo jos brolis **Vladislovas** (**Laszlo**). Kai bevaikis **Pomirtinis** (**Posthumus**) 1457 m. netikėtai mirė, vengrai, nepaisydami dinastinių sosto paveldėjimo teisių, išsirinko karaliumi **Motiejų Korviną** (jis taip pat garsėjo kaip kovotojas prieš turkus ir už tai Romos Kurijos buvo ne tik pripažįstamas, bet ir vertinamas). Šv. **Kazimiero** motina gynė dinastines teises. Taip susidūrė dvi skirtingos pažiūros: vengrai gynė elekcinę teisę, o karalienė **Elzbieta** – dinastinę, legalizmu grįstą sosto paveldėjimo teisę. 1471 m. spalio 2 d., pačiose savo 13-ojo gimtadienio išvakarėse, Šv. **Kazimieras** su 12 000 kareivių armija, vadovaujama **Petro Duno**, buvo išsiųstas į Vengriją užimti karaliaus sosto. Šv. **Kazimiero** motina buvo tvirtai įsikalusi į galvą, kad jos broliui mirus tik jos sūnums tepriklauso būti Čekijos ir Vengrijos karaliais. Abu rinktieji tų šalių karaliai yra uzurpatoriai, jos teisių užgrobėjai, į tuos sostus neturintys jokios teisės³.

Pirmasis Šv. **Kazimiero** biografas vysk. **Zacharijas Ferreri** yra paliudijęs šventojo karaliaičio „didelę ir nepaprastą meilę Šventajai Romos Bažnyčiai, viso pasaulio Mokytojai“⁴.

Kaip turėjo būti bandoma 13-mečio–15-mečio karaliaičio **Kazimiero** ištikimybė Šventajai Romos Bažnyčiai, galime suprasti įsijautę į **P.Rabikausko**

¹ **P.Rabikauskas**, *Lietuvos Globėjas Šv. Kazimieras*, Vilnius–Kaunas, 1993, p. 23.

² **Z.Ivinskis**, *Šventasis Kazimieras*, Brooklynas, 1953, p. 45–46.

³ **P.Rabikauskas**, min. veik, p. 23–24.

⁴ Acta SS. Martii I, 349B.

pateiktą informaciją: „Karalaičiui **Kazimierui** iš tikrųjų teko kovoti ne tik prieš Motiejų **Korviną**, kuris, kaip greitai paaiškėjo, tvirčiau sėdėjo soste, negu jo priešai buvo manę. Dar nemaloniau buvo karalaičiui veikti prieš aiškiai tam žygiui nepalankų Romos Kurijos nusistatymą, kuri nesvyruodama palaikė Motiejų, kaip pasižymėjusį kovotoją prieš turkus, pasiryžusį įvesti tvarką Čekijoje, kur vis kėlė galvas <...> utrakvistai (husistai). Kaip tik šie išrinko Vladislavą **Kazimieraitį** Čekijos karaliumi, o ištikimi popiežiui katalikai karaliumi buvo paskelbę Motiejų **Korviną**. Todėl popiežius **Sikstas IV** 1472 metais skubiai pasiuntė į Krokuvą mirusiojo popiežiaus sūnėną kard. Morkų **Barbo**. Jis turėjo karaliui **Kazimierui** išaiškinti, kokie pavojai jo laukia, jeigu jis tęs karą prieš Vengrijos karalių Motiejų. Jei Lenkijos karalius atsisakytų paklusti, legatas jau turėjo atsivežęs [jam] ekskomunikos bulę, kurią bereikėjo paskelbti. Atvykusiam legatui prisistatė ir pats karalaitis **Kazimieras** [jam tada buvo 14 metų], pasakydamas ilgą lotynišką kalbą. Jis tvirtino esąs teisėtas Vengrijos karalius, paveldėtojas karūnos, kurią nešiojo **Zigmantas** Liuksemburgietis ir du Habsburgai: jo senelis **Albrechtas** ir jo dėdė **Vladislovas** Pomirtinis. Išdėstė savo protėvių ir giminaičių iš tėvo pusės ir motinos pusės nuopelnus krikščionybei. Atsargiai paaiškino tėvo politinę programą, bandė gintis nuo Romos Kurijos kaltinimų, kad karalius **Kazimieras** su sūnumis paralyžiuojas kovos prieš turkus organizavimą. Šis karalaičio susitikimas su legatu nenuėjo veltui. Kardinolas **Barbo**, iš arčiau pažinęs jaunąjį **Kazimierą**, tapo sukalbamesnis. 1472 m. rudenį jis patvirtino prieš tai pavasarį tarp karalių **Kazimiero** ir Motiejaus sutartas paliaubas. Kai 1474 m. pradžioje šios paliaubos buvo pratęstos dar trejiems metams, jų aktuose Šv. **Kazimieras** jau nebefigūravo kaip kandidatas ar pretendentas į Vengrijos sostą“⁵.

Taigi dėl ištikimybės Šventajam Tėvui ir Katalikų Bažnyčiai dar paaugliui Šv. **Kazimierui** teko patirti nemaža sunkių išgyvenimų ir išbandymų.

Nemaža išbandymų teko patirti ir Vilniaus jėzuitų Šv. **Kazimiero** bažnyčiai – šiandien minimai ir pagerbiamai jubiliatei. Dalis tų išbandymų buvo užprogramuota jau pačiu jos statybos vietos parinkimu. Gana ramiai skamba istoriko P. **Rabikausko** pateikiama informacija: „Vilniuje jau apie 1590 metus pradėta rūpintis jėzuitų profesų namų įkūrimu. Prie centrinės turgaus aikštės 1601 ir 1603 metais buvo nupirkti iš gyventojų namai. Didžiųjų Šv. **Kazimiero** garbei iškilnių proga nuspręsta toje vietoje pradėti statyti būsimiems profesų namams skirtą naujojo Šventojo vardo bažnyčią“⁶.

⁵ P. **Rabikauskas**, min. veik., p. 25–26.

⁶ Ten pat, p. 103.

Šiandien atrodytų visai normalu: senieji sklypų savininkai, jokios išorinės prievartos neverčiami (jokių priešingų liudijimų istoriniai šaltiniai nepateikia), pardavė savo namus ir sklypus, jėzuitai nupirko ir pradėjo statybas. Bet vėlesniais laikais, XIX a., kai buvo norima tą bažnyčią atimti iš katalikų, buvo tvirtinama, kad tie namai ir sklypai esą nupirkti „на русской стороне“, t.y. toje Vilniaus miesto dalyje, kurioje gyveno daugiausia rusų tautybės žmonių, t.y. stačiatikių tikėjimo, pagal bažnytinę jurisdikciją priklausiusių Lietuvos stačiatikių metropolito jurisdikcijai. Ir štai tokiose „kanoninėse“ stačiatikių valdose išauga aktyvių katalikybės puoselėtojų ir gynėjų bastionas – Lietuvos jėzuitų profesų namai, provincijolo būstinė ir bažnyčia, skirta Šventojo garbei, apie kurią plito gandai (dabar istorikų įrodyta, kad jie nepagrįsti), kad jis, 1483 m. atvykęs į Lietuvą ir čia triušęs valdovo kanceliarijoje, esą iš tėvo išprašęs draudimą statyti naujas cerkves ir taisyti senąsias. Kaip teigia P.[Rabikauskas](#) „niekas lig šiol tokio [Kazimiero](#) laikų įstatymo nežino“⁷. Tiesa, XVI a. pirmaisiais dešimtmečiais (iki 1535 m.) kronikininkas Bernardas [Wapowskis](#), pirmasis Šv. [Kazimiero](#) biografas vysk. [Z.Ferraris](#) 1581 m., Vilniaus kapitulos kanauninkas Grigalius [Svencickis](#) 1602 m., kardinolas Šventasis Robertas [Belarminas](#) 1619 m. yra aprašę 1518–1519 m. šventumu pagarsėjusio karalaičio pagalbą lietuvių kariuomenei kovoje su Maskvos kunigaikščio Vasilijaus kariuomene (60 000) prie Polocko.

Protestantiškajai LDK visuomenės daliai karalaičio [Kazimiero](#) kaip Šventojo pagerbimas, žinoma, buvo ne prie širdies, bet kaip žymaus valstybės vyro ir jai nusipelnusio pagerbimas buvo toleruojamas, tačiau to negalima pasakyti apie stačiatikiškąją Vilniaus gyventojų dalį. Nepasitenkinimo [Kazimiero](#) kanonizacija nuotaikos buvo perduodamos iš kartos į kartą. Kai XVIII a. pabaigoje Lietuva su sostine Vilniumi buvo įjungta į carinės Rusijos imperiją, jau reikėjo laukti tik patogaus momento, kai Šv. [Kazimiero](#) bažnyčia – kaip stačiatikių kanoninės teritorijos pažeidimas – bus iš katalikų atimta ir perduota stačiatikiams. Ir štai tas momentas atėjo. Numalšinus 1831 m. sukilimą, 1832 m. Šv. [Kazimiero](#) bažnyčia buvo iš katalikų atimta ir perduota stačiatikiams, o po 1863 m. sukilimo numalšinimo 1864–1868 m. perstatyta į stačiatikių soborą – Vilniaus ir visos Lietuvos stačiatikių vyskupo katedrą. Kaip žinome, tokia ši bažnyčia išliko iki 1915 m., kai vokiečių okupacinė valdžia ją perdavė vokiečių karių – tiek liuteronų, tiek katalikų – reikmėms.

Taigi baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, šioje bažnyčioje pradėjo dirbti karo lauko kapelionas katalikų kunigas jėzuitas Frydrichas [Mucker-](#)

⁷ Ten pat, p. 7.

mannas (1883–1946). 1996 m. minint jo mirties 50-ąsias metines, vokiečių istorikas Hubertas Gruberis apie jį taip sakė: „Frydrichas Muckermannas – žmogus, kuris, be jokios abejonės, Veimaro Respublikos metu priklausė pačių iškiliausių vokiečių katalikų literatūros kritikų, publicistų ir kalbėtojų aplinkai“⁸. Arba jo atsiminimų knygos „Kovoje tarp dviejų epochų“ anotacijoje rašoma: „Muckermannas atkakliai kovojo prieš kairįjį ir dešinįjį radikalizmą, prieš bolševizmą ir nacionalsocializmą. Kaip buvo skelbiama nacių plakatuose, Hitlerio režimas jį laikė valstybės priešu Nr. 1. Gestapas jį vaikė po pusę Europos, negalėdamas palaužti jo kovingumo“⁹.

Frydrichas Muckermannas gimė 1883 m. Biuchenburge. Tėvai vertėsi avalynės prekyba. Jo religinei brandai didžiulę reikšmę turėjo stiprus motinos religingumas. Iš devynių vaikų šeimoje penki įstojo į Jėzuitų ordiną. 1899 m. F.Muckermanas įstojo į jėzuitų noviciatą Valkenburge, Olandijoje, 1901–1903 m. tarnavo armijoje, grįžęs studijavo filosofiją Valkenburge. Intersticijumą atliko jėzuitų kolegijoje Feldkirche (Austrijoje) ir Ordrupskoje (Danijoje). 1919–1912 m. studijavo germanistiką ir pedagogiką Kopenhagos universitete, 1912 m. pradėjo teologijos studijas Valkenburge, 1914 m., dar negavęs kunigo šventimų, paimtas į kariuomenę sanitaru, tarnavo Vakarų fronte. 1914 m. pabaigoje, gavęs kunigo šventimus, buvo pasiūstas į Rytų frontą kaip karo lauko kapelionas¹⁰.

1918 m. jis buvo karo kapelionu Vilniuje. Susipažinęs su Vilniaus vyskupu palaimintuoju Jurgiu Matulaičiu, jis buvo paskirtas vokiečių Šv. Kazimiero bažnyčios rektoriumi. Apie šio paskyrimo aplinkybes palaimintasis Jurgis Matulaitis 1919 02 16 rašo savo dienoraštyje-užrašuose.

„16.II.1919. Prašokusią savaitę daug esu turėjęs darbo, vargo ir sielvartų dėl Tėvo Frideriko Muckermanno bylos; jis jėzavitas. Bene tik ar ne 1840 metais buvo rusų valdžios atimta Šv. Kazimiero katalikų bažnyčia paversta Šv. Nikalojaus pravoslavų soboru. Vokiečiai, užėmę Vilnių, laikė toje bažnyčioje kurį laiką kareiviams liuteriesiems pamaldas, paskui pavedė ją kareiviams katalikams. Kapelionavo tėvas Muckermannas. Mūsų žmonės, atsiminę senovę, taip pat ėmė būriais lankyti tą bažnytelę. Tėvas Muckermannas, pramokęs kiek lenkiškai, net ir žmonėms sakydavo pamokslėlius. Rusų šventikai tykojo tą bažnyčią vėl užgrobti; kreipėsi į vokiečių valdžią, bet nieko nepėšė; buvo bandę varu įsiveržti, bet žmonės neleido. Man atvažiavus į Vil-

⁸ H.Gruber, Friedrich Muckermann, SJ, *Stimmen der Zeit*, 1996 April, Heft 4, p. 266.

⁹ F.Muckermann, *In Kampf zwischen zwei Epochen*, Mattias-Grünwald Verlag: Mainz, 1973.

¹⁰ H.Gruber, min. veik., p. 266.

nių, pravoslavų archiejerėjus tuo kreipėsi į mane per vieną savo šventiką, o paskui ir pats, kad aš paliepčiau jiems vėl atiduoti tą bažnyčią¹¹.

Tuos stačiatikių dvasininkų laiškus galima rasti LMA Centrinės bibliotekos Rankraštyne, Vilniaus kapitulos archyvo fonduose (beje, nesutvarkytuose). Laiškuose gana agresyviai dėstomi tie patys, kaip ir anksčiau, kaltinimai – Šv. Kazimiero bažnyčia esą pastatyta toje Didžiosios gatvės pusėje, kuri priklausė „rusų pusei“ („русской стороне“), todėl ji neteisėtai pastatyta stačiatikių vyskupo jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje ir niekaip negalinti vėl būti katalikų šventove.

Į šiuos argumentus pal. Jurgis sakosi reagavęs taip: „Atsakiau, kad toji bažnyčia katalikų buvo statyta, o tik rusų valdžios paskui atimta; kad liaudis ją savo bažnyčia laikė visados ir dabar, atsitikus progai, į tą savo bažnyčią vėl inėjo; ir, kiek žinau liaudies ūpą, matau, kad tos bažnyčios dabar liaudis jokia būdu neduos sau paveržti. Patariau, kad geriau nesikištų archiejerėjus dabar, tokiu neramiu metu, į tą reikalą, nes gal sukelti prieš save katalikų liaudį. Gi pats aš nemanau į tą reikalą kištis; vokiečių valdžia tą bažnyčią užėmė; vokiečiai ten šeimininkauja, taigi, sakiau, Tamista, su jais žinokis. Mano nuomone, teisybės žiūrint, toji bažnyčia turi grįžti katalikams, nes tai jų bažnyčia. Girdėjau, kad ir bolševikams užėjus, stačiatikių šventikai po kelis kartus kreipėsi, kad jiems toji bažnyčia būtų gražinta. Nieko nelaimėjo. Bolševikai atsakė, kad stačiatikiai turi gana cerkvių, o ši bažnyčia buvusi katalikams konfiskuota“¹².

Beje, ir F. Muckermannas savo atsiminimuose rašo, kad, Vilnių užėmus bolševikams raudonarmiečiams, pas jį su panašiais reikalavimais lankėsi stačiatikių dvasininkai, tikėdamiesi, kad raudonarmiečiai rusai šią bažnyčią jiems sugrąžins¹³.

Toliau pal. Jurgis Matulaitis pasakoja ankstesnius ir vėlesnius įvykius, susijusius su Šv. Kazimiero bažnyčia ir prie jos dirbusiu tėvu F. Muckermannu.

„Toji bažnyčia seniau buvo tėvų jėzavitų. Man labai rūpėjo, kad, vokiečiams išėjus, ji neišspruktų katalikams iš rankų.

Prašiau tėvo Muckermanno, kad jis nesitrauktų drauge su vokiečių kariuomene, o tik liktųsi. Jei pavyks toji bažnyčia apginti, galės jėzavitai prie jos vėl įkurti savo namą. Tėvas Muckermannas net buvo paskirtas savo vyresniųjų tos bažnyčios rektorium.

¹¹ J. Matulaitis, *Užrašai* (parengė P. Subačius), Vilnius: Aidai, 1998, p. 137.

¹² Ten pat, p. 137.

¹³ F. Muckermann, min. veik., p. 153–154.

Paklausęs manęs, t. **Muckermannas** likosi, daviau jam pagalbą dar vieną kunigą. Pamaldos ėjo bažnyčioje gražiai, žmonių daug rinkdavosi¹⁴.

Iš tikrųjų, tėvui **Muckermannui** Vilniaus vyskupo Jurgio **Matulaičio** prašymo patenkinimas labai daug kainavo. Išplėtota plati ir graži katalikiška veikla tarp darbininkų, įėjus bolševikams, suprantama, labai užkliuvo. Laikraščio „Коммунист“ 1919 m. vasario 16 d. numeryje pasirodė oficialus bolševikų vyriausybės pranešimas, kuriame, be kita ko, rašoma: „К опаснейшим элементам г. Вилны принадлежал настоятель костёла св. Казимира – ксендз Фридерик Мукерман.

Во время оккупации он был духовником немецкого войска. Всем известно, что немецкие власти на подобные должности в оккупированных местностях назначали самых отъявленных лакеев прусского милитаризма и реакции.

В Вильне, благодаря стараниям контр-революционных агентов, кс. Мукерман стал настоятелем костела св. Казимира.

Обладая иезуитской хитростью, он старался приобрести влияние над массами, дабы иметь к своим услугам готовую контр-революционную армию, для чего он занялся благотворительной деятельностью, учередил „лигу христианских демократов“, кухни и кооперативы.

Всем, знающим отношения в Польше, хорошо известно, какую роль играли ксендзы и лиги христианских демократов в руках контр-революционеров против рабочего движения¹⁵.

Pal. Jurgis **Matulaitis** apie tolesnes bolševikų akcijas prieš Šv. Kazimiero bažnyčios rektorių savo *Užrašuose* 1919 09 16 praneša: bolševikai „Pačiam tėvui **Muckermannui**, atsiuntę vidunaktį du milicijantu, įsakė išvažiuoti iš Vilniaus per 24 valandas. Tikosi tai sekma dienio naktį 9 vasario dieną. Tuo anksti gavau apie tai žinią. Kai bematant atėjo pas mane ir pats t. **Muckermannas**, ir kun. kan. **Ellertas**, Šv. Jono klebonas, kurio parapijoje Šv. Kazimiero bažnyčia, ir panelė kunigaikštytė **Gruzinskaitė**. Tarėmės, kas padarius.

Tėvas **Muckermannas** pasiketino dar kurį laiką pasilikęs Vilniuje slapstytis, kol nesutvarkys ir neatliks visų savo reikalų <...>

Pasklidus gandui, kad tėvą **Muckermanną** tremią bolševikai iš Vilniaus, žmonės ėmė rinktis Šv. Kazimiero bažnyčioje. Tėvas **Muckermannas** taip pat nuėjo bažnyčion su žmonėmis atsisveikintų; pasakė pamokslėlį. Kai no-

¹⁴ J. **Matulaitis**, min. veik., p. 137–138.

¹⁵ Правительственное сообщение о деле ксендза Мукермана, *Коммунист*, 1919, 16 февраля, p. 3.

rėjo eit iš bažnyčios, žmonės jo neleido, sakė neduosią jo ištremiti. Ne tik bažnyčioje, bet ir prieš bažnyčią buvo žmonių kažmas. Norėdami išskaidyti ir išvaikyti minią, žydėliai policijantai paleido keletą šūvių oran. Viens šūvis, sako, pataikęs bažnyčios langan. Minia įnirto, puolusi nuginklavo žydėlius milicijantus ir padavė juos raudonarmiečiams. Žmonės palaikė tą šaudymą provokacija iš žydų pusės <...>

Bolševikų valdžia, pajutusi, kad žmonių įnirtimas kyla prieš žydus, pašalino milicijantus žydėlius iš tų gatvių, kur netoli Šv. Kazimiero bažnyčios. Į jų vietą pastatė kareivius raudonarmiečius. <...> Leist iš bažnyčios žmones leido, bet į bažnyčią – ne. Žmonės nuolat siuntinėjo delegatus į bolševikų valdžią, kad jiems paliuosuotų ir paliktų kun. [Muckermanną](#). Geležinkelio darbininkai net buvo pasiryžę streiką kelti; taip pat ir elektros darbininkai. Į mane taip pat ėjo ir atskiri žmonės, ir darbininkų atstovai kun. [Muckermanno](#) reikalais. Visi miesto katalikai sujudo. Dariau ką galėdamas, kad tėvą [Muckermanną](#) išgelbėjus. Tuo pirmadienį įprašiau per kun. [Kuktą](#) ponią [Vileišienę](#), daktarienę, kad tuo reikalu eitų į [Kapsuką](#)-Mickevičių ir [Liutkevičių](#). Mat ponia [Vileišienė](#) gera [Kapsuko](#) pažįstama; kitados jį iš kalėjimo ir nuo mirties buvo išgelbėjusi.

Bet jie nieko nelaimėjo. Antradienį pasiunčiau kunigu: [Liubiančą](#) ir [Macejavičių](#) į žydų rabiną, kad jis savuosius sudraustų, kad mūsų žmonių neršintų ir neprovokuotų, nes gal kilti žydų žudynės. Pažadėjo rabinas tai padaryti. Sakiau, kad mūsiškius aš taip pat maldysiu.

Kun. [Tumą](#) nusiunčiau su savo raštu į [Kapsuką](#). Rašiau, kad tėvas [Muckermannas](#) mano prašomas likosi, ir jokie šnipinėjimai čia jam nerūpėje, – kad darbininkų minios įprašytas ėmęs sanjungą steigti, kad jokios politikos joje nevarinėjo, kad viską darė su mano žinia ir mano įgaliotas. Prašiau, kad jį paliuosuotų ir žmones tokiu būdu nuramintų. <...> Atsakė, kad tėvo [Muckermannu](#) negalį čia palikti, kad jie laikysią apgulę bažnyčią, kol žmonės su tėvu [Muckermannu](#) pasiduosią; kad nei jam, nei žmonėms niekas bloga nedarysija ir t.t. <...>

Trečiadienį pusiau penktą iš ryto karininkai lenkai [raudonarmiečiai], įsigriovę į bažnyčią, ėmė šaudyti į lubas, išskaidė žmones ir varu suėmė tėvą [Muckermanną](#). Kareiviai nuožmiai pasielgė: tėvą [Muckermanną](#) tąsė ir stumdė skaudžiai, taip pat ir kai kurias moteris; kai kurioms net ir plaukus nuo galvos nurovė; buvo apdaužytų, aptinusių ir pamėlynavusių kūnu. Tėvą [Muckermanną](#) įsodinę į automobilį išvežė, sako, į viešbutį Georgeso; didelį būrį žmonių suėmę nuvarė į buvusius Tarybos rūmus. Kitus paleido, o kitus išskyrę, kur išrodė inteligentesni, nubugdė kalėjiman Lukiškiuose

<...> Bažnyčią bolševikai užrakino ir apstatė sargyba, taip pat ir namą, kur Krikščionių darbininkų sanjunga rinkdavosi <...>

Visa tai patyręs, vėl nusiunčiau į **Kapsuką** kun. **Tumą** su raštu, kad bažnyčios raktus grąžintų ir leistų žmonėms melstis bažnyčioje. Prašiau, kad žodžiu pasiteirautų, kur tėvas **Muckermannas**; kad jį paleistų ir kad paleistų suimtus žmones. **Kapsukas** žadėjo raktus ir bažnyčią grąžinti; sakė, kad suimti žmonės būsią paleisti pasibaigus tardymui; – bet tėvo **Muckermanno** nepaleisią.

Ir aš gavau iš **Kapsuko** raštą, kad tėvas **Muckermannas** išvežtas į Minską, į kalėjimą, kad tuo būsiąs teistas. Prikergti buvo ir keli tėvo **Muckermanno** žodžiai; geriau sakant, jų nuoraša, būtent, išvedę iš bažnyčios, nieko bloga kareiviai jam jau nedarę, įprašė, kad aš ramčiau žmones. <...>

Ketvirtadienį iš ryto buvo tie [darbininkų] atstovai pas mane prieš eisiant į bolševikų valdžią. Suraminau žmones, buvo jų keliolika: vyrų ir moterų.

Sakiau, kad sekmadienį aš pats prabilsiu į juos, kad aš jiems duosiu kitą kunigą; <...>

Sakiau, kad rankų nenuleistų, kad toliau varytų pradėtą darbą; gi aš, kiek galėdamas, jiems padėsiu. Pasidarė labai man gailu tų vargdienių kamuojamųjų ir persekiojamųjų.

Atlikęs visus dienos darbus, vakare sėdau rašyti rašto į katalikus vilniečius; norėjau, kad sekmadienį būtų skaitomas Vilniaus bažnyčiose. <...>

Buvau sakęs darbininkams, kad popiet 4 valandą, pavaduodamas suimtąjį ir ištremtąjį tėvą **Muckermanną**, pasakysiu jiems pamokslą, jei bus leista, tai Šv. Kazimiero bažnyčioje, o jei ne, tai Katedroje. Kadangi Šv. Kazimiero bažnyčią dar vis laikė bolševikai sargyba apstatę ir žmonių į ją neleido, tai minios suplaukė į Katedrą. Bažnyčia buvo pilnutėlė, grūste prisigrūdusi, kamšatis baisi; dar kažmas žmonių stovėjo iš lauko apgulę bažnyčios duris ir sienas; sakė, galėję būti keliolika tūkstančių. Po Nišparų įlipau į sakyklą. Sakiau ištisą valandą. Išdėsčiau, kas tikėjimas ir kuo jis remias; koks Bažnyčios mokytojas, o kas tie, kur drįsta prieš ją stoti; <...> Pagaliaus raginau, kad laikytųsi tikybės, Bažnyčios ir savo dvasios vadovų.

Po pamokslo dar keletą žodžių pasakiau dėl kun. **Muckermanno** ištrimimo, paaiškindamas, kaip aš gyniau ir užtariau jį, bet kad nieko negalima buvo padaryti. Prašiau, kad santaikoje ir dermėje su visais piliečiais gyventų, kad nesidėtų prie jokių riaušių ir t.t. Raginau, kad dėl liūdno pastarųjų dienų atsitikimo nenusimintų, nenuleistų rankų, bet kad toliau ramiai varytų pradėtąjį darbą. Sakiau, kad duosiu jiems pagalbon kitą kunigą ir pats

kiek galėdamas tar্নausiu. Sakiau, kad išėję iš bažnyčios susirinktų tuose rūmuose, kur visada rinkdavosi, pasitarti dėl savo reikalų. <...>

Po visa ko dalis žmonių susirinko rūmuose prie Šv. **Kazimiero**; sužinojo iš Valdybos, kad kasa ir jų sudėtieji pinigai išliko nepaliesiti. Susirinkusieji nutarė dar kartą siųsti atstovus reikalautų: 1) kad nuo Šv. Kazimiero bažnyčios sargyba būtų pašalinta, o bažnytėlė kad būtų žmonėms atadaryta; – 2) kad paleistų iš kalėjimo visus bažnyčioje suimtuosius; – 3) kad grąžintų tėvą **Muckermanną**. Dar buvo iškeltas vienas reikalavimas; kad tie, kurie šaudyti išdrįso prieš bažnyčią ir bažnyčio, būtų nubausti. Tečiaus susirinkusieji nusprendė dovanoti jiems visa ką dėl **Kristaus** prikaltėjo prie Kryžiaus¹⁶.

Po visų šių dramatiškų įvykių bažnyčia tikintiesiems darbininkams buvo grąžinta, joje dirbo su t. **Muckermannu** bendradarbiavę lenkų ir baltarusių kunigai, vėliau pal. J. **Matulaitis** ją perdavė lenkų jėzuitams.

Tėvas **Muckermannas** kalėjime išbuvo 9 mėnesius. Raudonojo Kryžiaus tarpininkavimu buvo iškeistas į Vokietijoje įkalintą komunistą ir 1919 m. lapkričio 21 d. grįžo į Vokietiją, draskomą ne mažiau dramatiškų įtampų negu Vilniuje. Matyt, taip jau lemta – kad ir kur būtume, sutiksime kryžių, būsime bandomi, turėsime spręsti painias, vienareikšmiškai neišsprendžiamas problemas, o tuo labiau nesulauksime savo kad ir geriausioms (mūsų nuomone) iniciatyvoms ir projektams vienbalsio visuomenės pritarimo. Šv. karalaičio **Kazimiero** biografija, Šv. Kazimiero bažnyčios Vilniuje istorija rodo, kad tai utopija, šioje žemėje nepasiekiamo. Kartais tas mūsų žinojimo ir realybės, mūsų tikėjimo ir istorinės realybės susipriešinimas gali būti asmeniškai labai skaudus išmėginimas, kaip tai patyrė pal. Jurgis **Matulaitis**, vadovaudamas Šv. Kazimiero bažnyčios atgavimo metu Vilniaus vyskupijai, draskomai įtampų tarp įvairių tautinių grupių tikinčiųjų – lietuvių, lenkų, gudų, – konfliktų su stačiatikiomis rusais, su kairuoliška žydų bendruomene. Prisimintinas ir Šv. **Kazimiero** konfliktas (per savo tėvą) kovoje dėl Vengrijos karūnos su pačiu Bažnyčios vadovu popiežiumi ir Romos Kurija. Tokia situacija, kai asmeniniai įsitikinimai, asmeniniai interesai ir patirtis konfliktuoja su mūsų tikėjimo reikalavimais ir Bažnyčios vadovų sprendimais, nėra būdinga tik Šv. **Kazimiero** gyvenimo laikotarpiui.

2003 m. rugsėjo 23 d. Jėzuitų generalinis vyresnysis H.P. **Kolvenbachas**, SJ, Jėzaus Draugijos 69-oje prokuratorių kongregacijoje kalbėjo apie Jėzaus Draugijos steigėjo Šv. Ignaco **Lojolos** laikyseną patekus į tokią skaudžią situaciją ir ją nurodė kaip gairę mūsų dienų jėzuitams. Pasak H.P. **Kolvenbacho**, jėzuitai iš baimės, kad sekuliarizuotas pasaulis jų nepriskirtų konserva-

¹⁶ J. **Matulaitis**, *Užrašai*, p. 139–143, 146–147.

torių arba reakcionierių kategorijai, Bažnyčios mokomojo autoriteto sprendimams nedrąsiai taria „taip“, tuoju pat pridurdami „bet“, net tokiais atvejais, kai subrendęs žmogus neturėtų jausti gėdos liudydamas mūsų Viešpatį (plg. 2 *Tim* 1,8) ir Jo Bažnyčią. Jėzuitų generolas kvietė Jėzaus Draugiją ir šiandien patvirtinti savo tradicinį meilės ir tarnystės ryšį, jungiantį ją su Romos popiežiumi. Tėvas H.P. *Kolvenbachas* primena Šv. *Ignaco* laikų įvykius: „1539 m. rugsėjo mėnuo. Vykdydamas apaštalinį įpareigojimą Šv. *Ignacas* raštu išdėsto savo dvasingumo metmenis. Pateikia savo svarstymų ir išvalgų rezultatus popiežiui *Pauliui* III. Kristaus Vietininkas žemėje klausosi *Ignaco* skaitomų projektų ir pertraukia jį sakydamas: „Čia tikrai yra *Kristaus* dvasia, tikrai čia Dievo pirštas“. Mes esame įpratę gerbti popiežius už jų didelį dorinį skaidrumą, atstovaujant Vynuogyno Šeiminkui, tad sunkiai galime įsivaizduoti popiežių, kuris būtų abejotino dorinio gyvenimo. Per 25-erius popiežiaus Jono *Pauliaus* II popiežiavimo metus spauda nuolat kritikavo jo valdymą, bet niekada negalėjo prikibti prie jo dorinio grynumo. O anas popiežius, kuris *Ignacui* buvo Dievo balsas, turėjo keturis vaikus ir gerai rūpinosi savo šeima, nedvejodamas padaryti dviejų savo palikuonių kardinolais – vieną 14-os, kitą 16-os metų. *Ignacas* iš arti stebėjo, kas Bažnyčioje dėjosi nuo popiežiaus dvaro iki parapijos. Žinojo, kad tas vietas dažnai užėmė menko išsilavinimo dvasininkai, ir gerai matė korupciją bei aplaidumą visose Bažnyčios srityse. Gero popiežiaus, *Marcelo*, išrinkimo proga 1555 m. balandžio 16 d. rašytame laiške Draugijai, *Ignacas* nušviečia Bažnyčios padėtį. Ir vis tiek raginamai sako, jog, „atmetę bet kokią sprendimą, privalome būti pasirengę ir nusiteikę visame kame paklusti tikrajai *Kristaus*, mūsų Viešpaties, Sužadėtinai, tai yra mūsų šventajai Motinai hierarchinei Bažnyčiai“ (*Dv. prat.* 353). *Ignaco* kalba apie Bažnyčią yra visuomet įkvėpta meilės.

Šie du pavyzdžiai, susiję su Bažnyčia, be daugelio kitų, rodo *Ignacą* kaip labai realistišką mistiką. Jis ne maištautojas ar ikonoklastas, o su skausmu žvelgiantis į nepakeštiną padėtį ir praktikas, atviras kritikai. *Ignacas* yra pamilęs Bažnyčią, ir kaip tik todėl, kad ji žaizdota. Šis dvasingumas visada teikė jaunai Draugijai jėgos būti konstruktyviai (plg. 1 *Kor* 14,3–5) vykdamant savo misiją – tarnauti Dievui ir *Kristaus* vietininkui žemėje. Visa *Ignaco* korespondencija rodo, kaip jis žiūri į vienybę ir harmoniją Bažnyčioje, skaldomoje nepriklausomų sprendimų ir vienašališkų pozicijų. Paėmęs žodį, kurį dažnai vartoja Dvasinėse pratybose, Jėzaus Draugijos steigėjas ieško būdų „vėl sudėti draugėn“ suskaldytą ir sutrikdytą savo meto Bažnyčios visumą. Tarp tų sutaikymo būdų yra *sentire cum Ecclesia* ir misijų klusnumas *Kristaus* vietininkui vykdamant Dievo meilės darbą – kad jis būtų visame kame mylimas ir viskas mylima jame (*Dv. prat.* 233). Labai neramiais metais,

pasirodžius popiežiaus dokumentui *Humane vitae*, t. Pedras Arrupė padarė iš Šv. Ignaco vizijos tokią glaustą išvadą, kuri šiandien mus gali stulbinti: „Draugijos misija yra taip elgtis, kad Bažnyčios galvosena būtų priimta ir pamilta“ (1968 m. rugpjūčio 15 d.).

Turėtume iš naujo įtvirtinti, ką *sentire cum Ecclesia* ir *sentire in Ecclesia* mums reiškia. Ar mes žengiame gera kryptimi, ištikimi Ignaco misijai stiprinti bendravimą su Kristaus vietininku žemėje ir su visomis gyvybinėmis Bažnyčios galiomis? Didžiausias Draugijos autoritetas – Generalinė Kongregacija užėmė aiškią poziciją, pripažindama, kad mūsų ištikimybė nebuvo tobula (33 GK, 8), ir prašydama Draugiją stengtis energingiau ir kūrybingiau jungtis į kasdieninį Bažnyčios gyvenimą (34 GK, 316). Tai keletas šio sveiko požiūrio į tarnavimą glaudžiai įsijungiant į Bažnyčią šiandien aspektų.

Tai mūsų dienų įtampos, kurias, vadovaujantis tikėjimu ir meile Bažnyčiai, reikia įveikti šiandien prie Šv. Kazimiero bažnyčios gyvenantiems ir dirbantiems jėzuitams.

Jie kasdien, žengdami į savo namus pro kairįjį bažnyčios kiemą, eina per rausvų plytelių grindinį, žymintį čia buvusio šulinio vietą. Tėvas Paulius Rabikauskas, SJ, ne sykį pasakojo šulinio istoriją, bylojančią apie įtampas tarp Vilniaus gyventojų stačiatikių ir katalikų, kurias įveikti Dievas padėdavo praeityje. Įsigiję sklypą Šv. Kazimiero bažnyčiai ir profesų namams statyti, jėzuitai neturėjo šulinio, jų nupirktoje teritorijoje vanduo buvo labai giliai. Dabartinio kairiojo kiemo teritorija, kur buvo šulinys, tuomet priklausė vienai stačiatikių šeimai – našlei su dviem ar trimis sūnumis. Jėzuitai prašė leisti naudotis šuliniu ar sklypą su šuliniu parduoti Draugijai. Moteris nesutiko nei leisti naudotis, nei parduoti „stačiatikių kanoninės teritorijos“ „netikro tikėjimo“ krikščionims katalikams. Tačiau jos sūnūs, augdami jėzuitų namų kaimynystėje, susibičiuliavo su ten gyvenančiais tėvais jėzuitais, pareiškė norą mokytis jų kolegijoje, pažino katalikybę, tapo katalikais, įstojo į Jėzaus Draugiją. Dar gyva būdama moteris sutiko, kad jėzuitai naudotųsi vandeniu iš „kanoninėje“ stačiatikių teritorijoje esančio šulinio, o po moters mirties tas sklypas ir šulinys tapo jos sūnų jėzuitų, t.y. Jėzaus Draugijos, nuosavybe.

Te ir šiandien Dievas, pakreipdamas mūsų likimus, lygina tas įtampas, kurias mes patys sukuriame...

Įteikta 2004 birželio mėn.

BLESSED JURGIS MATULAITIS – THE RESTORER
OF THE ST. CASIMIR CHURCH IN 1919

Jonas Boruta, SJ

Summary

The article pays attention to tensions, conflicts which even St. Casimir following in a spirit of good will could not resolve without pain. The history of the St. Casimir Church is also filled with them. There were particularly painful tensions between the Catholics and the Orthodox because the church was built on the side of Didžioji St. where Russians lived, i.e. on the „canonical“ territory of the Orthodox Church although according to Western standards the plot was purchased by the Jesuits in an orderly legal manner. Due to the different understanding of „canonical“ territory, this church became an Orthodox sobor (church) in the 19th c. Bishop of Vilnius Blessed Jurgis [Matulaitis](#) had to fight to return it to the Catholic Jesuits. This was not an easy challenge because the Bolshevik authorities were inclined to follow the policies of tsarist rule. In the article there is an effort to find parallels between the old historical tensions and events and the situation today which for their resolution also require wisdom, tact, love of God and man. These qualities were also not lacking with persons associated with the history of this church, St. [Casimir](#), Blessed Jurgis Matulaitis, the German Jesuit F.[Muckermann](#), and others.

